

BÁLINT SÁNDOR: KARÁCSONY, HÚSVÉT, PÜNKÖSD

A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából. Bp. 1973. Szent István Társulat K. 402 1.

Bálint Sándor, a magyarság tárgyi és szellemi néprajzának jól ismert szakembere, aki már annyi izgalmas olvasmánnyal, tudós szakmunkával ajándékozott meg bennünket, aki ebben az írásában is újabb munkák (A magyar búcsújárásokról; A hét szentség napjairól) írásáról nyilatkozik, jelen könyvében kiérleltebb módszerrel, sokrétebb dokumentációval a *Népvünk ünnepei* (1938) c. művében az év nagy ünnepeihez fűződő hagyományokról rajzolt képet szándékozott teljesebbé tenni.

Igazat kell neki adnunk, mikor azt mondja, hogy elérkezett a huszonnegyedik óra, hogy még megmentsünk, megörökítsünk valamit azokból a szokásokból, melyeket hosszú évtizedek óta pusztít nemcsak az egyre világiasodó élet-szemlélet, hanem az egyház tudatos törekvése is, korunk nagy gazdasági és világnézeti változásai pedig (s részben a II. vatikáni zsinat liturgikus újításai!) minden valószínűség szerint végleg elmúlásra ítélték.

A szerző nagy hozzáértéssel, széles körű tájékozottsággal mutatja be a régi és a mai Magyarország különböző etnikumú, vallású népeinek hagyományvilágát, kitekintve a hazai kereteken túlmenően az általános jelenségekre is. Könyve nyomán újra életet öltenek az archaikus világszemlélet számos elemét fenntartó hiedelmek, a mitikus, primitív szokások vagy legalábbis a velük kapcsolatos emlékek, melyeket a keresztény egyház nem tudott kiirtani, hanem kényszerű belenyugvással hozzájárult továbbélésükhöz úgy, hogy bibliai szentesítést igyekezett adni nekik, s transzcendens távlatokba állítva liturgikus rendszerbe ágyazta őket. Így rendelte a téli napfordulat pogány áldozati időszakának helyére a karácsonyt, a tavaszforduló helyébe a húsvétot, pünkösödöt. Bálint Sándor könyvéből feltárnak a titkok, hogyan lett Osiris, Mithras kultuszából, a Nap születésnapjából a kereszténység első századaiban Krisztus születésének misztériuma, vízkereszt ünnepi hagyománya; hogyan szublimálta át pl. a pogány kultikus jellegű mosakodásokat az egyház a szenteltvíz használatával; milyen pogány, szakrális hagyaték van a feltámadás ünnepének vagy pl. nagyszombatnak szent cselekményeiben, a tűzszentelésben, gyertyagyújtásban; a tél és tavasz szimbolikus küzdelméből, a tavasz

mágikus-szakrális előkészületeiből mennyit őriztek meg a Lupercalia-ünnepekre emlékeztető aprószenteki vesszőzések, a vízkereszt szokások, a kiszéjálás, regölés stb.

Az év neves napjaihoz, ünnepeihez fűződő hagyományokat, hiedelmeket (jóslásokat, szó-járásokat stb.), ezek ikonográfiai ábrázolásait elénk táró néprajztudós könyve lépten-nyomon tanúságot tesz, milyen jól ismeri szerzője Magyarország földrajzát, történelmét, az egyetemes és az magyar egyháztörténetet (a katolikus és a különböző protestáns felekezetekét, a görög szer-tartásúakét egyaránt), milyen járatos a liturgiában, a szimbólumok bonyolult világában, s amit az irodalmárnak első helyen kell méltányolnia, milyen kitűnő ismerője a magyar irodalomnak.

Bálint Sándor könyve ugyanis a népi hagyományvilágnak mindig gondosan megrajzolja irodalmi hátterét. Legyen szó akár a karácsonyi ünnepkör (hajnali mise, betlehemes játék, karácsonyi életfa, karácsonyi asztal és eledlek, szalmahintés, koledálás, István napi regölés, aprószenteki vesszőzés, vízkereszt – másként háromkirályok napi – felvonulás, házszentelés, csillag-játék, farsangi, főképpen húshagyókeddi játék-hagyományok, vetélkedések, télmetetés), a nagybőjt és húsvét (virágvasárnap barkagyújtás, kiszéjálás, villózás, nagycsütörtöki pilátuségetés, keresztkeresés, nagypénteki ájtatosságok, passió, misztérium, nagyszombati tűzszentelés, húsvétvasárnapjára virradólag jézuskeresés, határkerülés, húsvéti ételszentelés – kókonya! –, húsvéti bárány, tojás), pünkösöd vagy úrnapi szokásairól, a szerző a szokások és hiedelmek régi meglétét, élését, gyakorlását számtalan irodalmi adattal dokumentálja, melyeket kódexeink tömegéből, Galeottiból, Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát prédikációiból, Szkhárosi Horvát András, Bornemisza Péter vallomásaiból merít. Padányi Bíró Márton, az 1651-es *Cantus Catholici*, Náray György *Lyra Coelestise*, Kájoni énekeskönyve és kéziratai, Kiss István, Kelemen Didák, Dugonics András írásai éppúgy bizonyíték, forrás a kezében, mint Magyar István, Geleji Katona István, Martonfalvi György, Komáromi Csipkés, Bod Péter munkái. Könyvében olvashatjuk a bagonyai ráolvasásokat, a regös énekeket, a Júlia szép leányt, a falusi bakterek mondásait, az évszázados köszöntőket, az újabbkeletű kántori rekor-

dációkat, a félnépi költés termékeit. Megszólaltatja Mikes Kelemen, Taxonyi Jánost, Arany Jánost éppúgy, mint a népi verselőket (Orosz István, Varga Lajos), búcsúvezetőket, a vallásos ponyvairodalom termékeit. Mindezzel nemcsak a nép hagyományvilágát magyarázza, hitelesíti, köti írásos forrásokhoz, hanem sokszor új oldalról világítja meg régi irodalmunk természetét, régi íróinkat, költészetünket. A legkritikább esetben fordul elő csupán, hogy a dokumentálásban, szemléltetésben hiányt érez az olvasó. Megítélésünk szerint pl. az Ádám halálával, a keresztfa-legendával kapcsolatosan megemlíthette volna Gyirwa Vencel *Sybillának jövőndöléséről és Salamon királynak bölcseségéről* szóló verses fordítását (Lőcse, 1649.). Nem érezzük bizonyítottnak, hogy a *Kánai menyegző* forrása a Szent Cyprián (+ 258)-féle *Coena Cypriana*, minthogy a XVII. századtól ismert számos változat, valamint a még néhány évtizede is élő hagyomány (magunk hallottuk, láttuk ezt még a második világháború előtti években is a Jászságban!) versszövegei attól igen távolállanak; szó sincs bennük a vendégeskedő Ádámról, Éváról, az őszövetség prófétáiról, királyairól, Pilátusról vagy Heródiásról. Bennük Krisztusnak a vizet borrá változtató csodája a lényeg; az apostolok és a szent asszonyok mulatozása, táncolása inkább a vágáns klerikusok jókedvű világát, mint a *Coena Cyprianát* idézi emlékezetünkbe. Úgy gondoljuk,

egy esetben a szerző határozottabb kritikát gyakorolhatott volna egyes irodalmi alkotások túlzottan merész értelmezésekor. Kardos Tibornak a *Régi Magyar Drámai Emlékekben* Temesvári prédikációjának misztériumjátékként való interpretálása pl. nehezen fogadható el.

Ezekhez hasonló észrevételt azonban Bálint Sándor könyvéről még köztöködként is alig tehetnénk. Az irodalomtörténész számára könyvének ez az irodalmi központúsága, irodalmi beállítottsága igen érdekes és izgalmas élmény. A számtalan irodalmi, irodalomtörténeti vonatkozás közül külön ki kell emelnünk – tanulságai miatt – azokat a részeket, melyekben a szerző az egyes ünnepkörök gazdag drámai hagyományáról, emlékeiről szól. Legrészletezőbben ugyanis az ünnepkörökhöz fűződő, az egyházi eredetű és ihletésű, de az egyház liturgiájától elszakadt drámai műfajokról, az ezekből fakadó játékokról, iskolai és világi előadásokról értekezik, nem kevészer állítja új megvilágításba, újszerű összefüggésbe eddigi ismereteinket és sejtéseinket. A három nagy ünnephez: karácsony, húsvét, úrnapja kapcsolódó drámai emlékeinkről van lényegében szó, melyekre vonatkozólag összegyűjti az eddigi kutatások eredményeit, azokat rendszerezi, megtoldva a néprajztudós sajátos szemléletéből folyó érdekes és értékes következtéseivel.

Varga Imre

JÉKEL PÁL–PAPP FERENC: ADY ENDRE ÖSSZES KÖLTŐI MŰVEINEK FONÉMA-STATISZTIKÁJA

Bp. 1974. Akadémiai K. 241 l.

Üttörő vállalkozás Jékel Pál és Papp Ferencé: a magyar szakirodalomban elsőként léptek fel azzal az igénnyel, hogy egy költő teljes életművének hangzó oldaláról összképet alkossanak. A fonémastatisztikai vizsgálat – mint azt a szerzők kiemelik – egy életmű egészére alkalmazva elsősorban arra az izgalmas kérdésre adhat választ, hogy vajon a legkisebb nyelvi egység szintjén is megnyilvánul-e egyfajta költői alapállás, egy sajátos, a költőre jellemző hangütés?

Megállapítják Adynál a fonémák gyakorisági sorrendjét, elemzik a magánhangzó-gazdaságnak, a magas–mély hangrendűségnek, a szóhossznak, a szóhossz és magánhangzósság összefüggésének alakulását, kötetenkénti váltakozását. Vizsgálják a köteteknek a 66 dimenziós térben az egymástól

és az egész Ady életműtől való távolságát is. (A dimenziók száma a fonémák számával egyezik, a relatíve magas szám a gemináták önálló fonémaként történő megkülönböztetéséből adódik.) Eredményül leszögeznek: „Ady az idő múlásával egyre jobban közelít egy sajátos, 'adys' hangzáshoz.” Mivel „az egyre jobban közelítés” alól négy kötet is kivétel (a vizsgált kötetek mintegy harminc százaléka), talán helyesebb csupán annyit mondani, hogy a költő első kötete (1899, Debrecen, „Verseks”) hangzósság szempontjából – akárcsak tartalmát tekintve – messze elűt a többi, hangzósságában egységesebb kötettől. További eredményeik: a magánhangzó/mássalhangzó arány a legállandóbb mutató, nemcsak Ady, de az összehasonlításképp vizsgált Gulyás,